

Autor scenariusza: Honorata Waszkiewicz

TYTUŁ – TUAREGOWIE Z SAHARY

Temat: Tuaregowie z Sahary.

Cele:

- uświadomienie dzieciom, że istnieją różne sposoby zaspokajania potrzeb życiowych w zależności od warunków, w jakich się żyje,
- poznanie, w jaki sposób Tuaregowie żyją w zgodzie z naturą, a także jakie trudności pokonują żyjąc na pustyni,
- pokazanie, jak ważne dla Tuaregów jest poczucie wolności i że ich domem jest cała pustynia.

Potrzebne środki i materiały:

Mapa świata lub globus; mapa fizyczna Afryki; albumy, zdjęcia z czasopism (np. National Geographic), filmy wideo przedstawiające Saharę; duży arkusz grubego papieru lub cerata, folia aluminiowa, celofan, płytka szklana; kilka mniejszych arkuszy papieru; wiaderko piasku; rysunki/zdjęcia przedstawiające Tuaregów oraz tuareski namiot, tuareskie krzyże, zdjęcia Sahary.

Realizacja

1. Tajemnicze szepty pustynnego piasku.

Zajęcia przeprowadzamy w piaskownicy lub w sali – wysypujemy piasek na duży arkusz papieru lub ceratę ułożoną na podłodze. Poprzez dotykanie wewnętrzną stroną dłoni, rozcieranie w opuszkach palców, przesypywanie z ręki do ręki i z ręki na papier, rozcieranie na papierze, usypywanie różnych form (kopczyk, wał, babki itp.) poznajemy właściwości piasku. Omawiamy lub zapisujemy wypowiedzi dzieci na

temat – **jaki jest piasek?** (suchy, szorstki, kłujący, sypki, składa się z ziarenek różnej wielkości, żółty, złoty, biały, ciepły, zimny, zmienny itp.).

Możemy również posłuchać **odgłosów**, jakie piasek wydaje przy rozcieraniu, przesywaniu i przesuwaniu warstw oraz nazwać je: piasek chrzęści, szeleści, szura itp. Następnie wsypujemy piasek do pojemników różnej wielkości i o różnych kształtach, a później wysypujemy go na różne materiały – papier, folię aluminiową, celofan, płytkę szklaną i z wydawanych odgłosów komponujemy utwór muzyczny pt. „Piaszczysta symfonia”.

Następnie dzieci otrzymują zadanie, żeby zbudować z piasku coś trwałego. W piaskownicy dzieci mogą budować zamki, domy, tunele, rzeźby lub zwykłe babki. Zostawiamy je do następnego dnia i obserwujemy, jak wyglądają (jeśli dzieci budowały z bardzo mokrego piasku, to lepiej obserwacje przeprowadzić za 2-3 dni). Dzieci zastanawiają się, dlaczego większość budowli rozpadła się i czy możliwe jest zbudowanie domu z piasku oraz co to oznacza, jeśli o kimś mówimy, że „buduje domy na piasku”.

(wariant w sali)

W sali na wspólnym arkuszu papieru pokrytym piaskiem każde dziecko pisze palcem swoje imię lub wszystkie razem wykonują obrazek przedstawiający pejzaż. Następnie chwytają brzegi papieru i delikatnie kołysząc wywołują burzę piaskową. Po ułożeniu arkusza z powrotem na podłodze, omawiamy, co się stało z naszym obrazkiem (lub z napisami). Zastanawiamy się, czy można z piasku zbudować coś trwałego?

W jakich miejscach na Ziemi występuje wyłącznie piasek?

Na mapie fizycznej świata lub na globusie wyszukujemy pustynie. Ustalamy, że największą pustynią na świecie jest Sahara i znajdujemy ją na mapie fizycznej Afryki. Oglądamy zdjęcia Sahary lub fragment filmu video. Następnie wspólnie ustalamy, **jakie warunki panują na pustyni** – dużo piasku; brak wody (występuje tylko w oazach); długotrwałe susze; palące słońce podczas dnia, niskie temperatury w nocy; olbrzymie przestrzenie;

brak znaków orientacyjnych w terenie; często monotony krajobraz, choć na pustyni są też obszary o bardzo urozmaiconym krajobrazie (wydmy, pustynie kamieniste, wadi czyli doliny wyschniętych rzek, a nawet wysokie góry Hoggar sięgające blisko 3 tys. m itp.); złudzenia optyczne – fatamorgana; burze piaskowe; wszechogarniająca cisza.

W ramach utrwalenia tych wiadomości – młodsze dzieci mogą pokolorować obrazek z pustynnym krajobrazem, a starsze – uzupełnić brakujące wyrazy w tekście o pustyni. Można również wykonać klepsydrę z dwóch złączonych szyjkami (przy pomocy plastra) matych, plastikowych butelek i zmierzyć czas, jaki jest potrzebny do przesypiania piasku z jednej butelki do drugiej. Na zakończenie doświadczenia próbujemy określić nastrój, jaki wywołuje w nas monotonnie przesypujący się piasek. Czy do określenia upływającego czasu niezbędny jest zegarek?

Tekst o pustyni

Pustynie to najbardziej suche i najbardziej wietrzne miejsca na Ziemi. Różne pustynie (piaszczyste, żwirowe czy skaliste) zajmują około jedną piątą powierzchni naszej planety. Największą pustynią jest Sahara. Tutaj prawie nigdy nie pada deszcz, ale kiedy już spadnie to cały roczny przydział naraz. Gwałtowna ulewa porywa zwąły piasku i niszczy wszystko, co napotka po drodze. Na 2-3 dni na pustyni pojawiają się rwące rzeki.

W ciągu dnia jest tak gorąco, że na rozgrzanych skałach można usmażyć jajko. Temperatury często przekraczają 40°C, za to w nocy spadają do 0°C, a czasem nawet może wystąpić przymrozek. Najwyższa zanotowana na Saharze temperatura wynosiła 58°C! Pustynia piaszczysta powstaje głównie dzięki wiatrowi. Silny wiatr uderza w skały, kruszy je i niszczy. Z dużych okruchów skalnych powstają drobniejsze kamienie, a te w końcu rozpadają się na ziarna piasku. Silne pustynne wiatry podnoszą wielkie chmury piasku, co nazywamy burzą piaskową. Ziarna piasku niesione przez porywisty wiatr działają jak ostre żyletki, w pustynnych skałach rzeźbią przedziwne kształty, a nawet potrafią zedrzeć lakier z samochodu.

Wiatr z niesionego piasku usypuje wydmy. Przybierają one różne rozmiary i kształty – od małych kopców po wielkie, strome wzgórza o kształcie półksiężycy, gwiazdy czy litery S. Wiatr ma taką siłę, że przesuwają nawet największe wydmy. Przesuwająca się wydma, zmienia kształt i wydaje dziwne odgłosy. Słychać je wyraźnie, bo na pustyni panuje przeraźliwa cisza.

Krajobraz pustynny może się zdecydowanie zmienić nawet w ciągu jednego dnia. Dlatego bardzo trudno jest ustalić punkty orientacyjne w terenie. Zazwyczaj takimi miejscami są oazy – tam woda z podziemnych źródeł wypływa na powierzchnię, rośnie bujna roślinność, a ludzie zakładają osady i miasta. Spragniony wędrowiec na pustyni najbardziej marzy o tym, aby ujrzeć wodę, ale nie zawsze jest to prawdziwa oaza. Często wskutek załamania światła w gorącym powietrzu tuż nad gruntem, powstają fałszywe obrazy – migotliwa powierzchnia, którą widzi człowiek, wcale nie jest wodą tylko odbiciem nieba. Takie zjawisko nazywamy fatamorganą lub mirażem.

Wszystkie organizmy potrzebują do życia wody. Trudno jest przetrwać prawie całoroczną suszę, silne nasłonecznienie i porywiste wiatry zasypujące wszystko piaskiem. Ale nawet w tak trudnych warunkach niektóre rośliny i zwierzęta radzą sobie znakomicie. Szukają wody korzeniami, sięgając nawet do 30 m w głąb ziemi, magazynują wodę z deszczu lub porannej mgły w grubych liściach lub łodygach, chronią się przed poparzeniem przez palące słońce zmieniając liście w kolce lub całkowicie wysuszając się na większość roku. Zwierzęta natomiast mają jasne ubarwienie, odbijające promienie słoneczne, prowadzą nocny tryb życia, dzień spędzając głęboko w jamach i szczelinach, mają zazwyczaj wielkie uszy, poprzez które pozbywają się nadmiaru ciepła (podobnie działa chłodnica w samochodzie). Bardzo dobrze przystosowane do życia na pustyni są wielbłądy. Mogą wytrzymać bez wody nawet kilka tygodni, bo mają jej zapasy zgromadzone w postaci tłuszczu w garbach. Gdy wreszcie dostaną wodę potrafią wypić nawet 100 litrów w ciągu 10 minut!

Wielbłądy mają też szerokie kopyta, dzięki którym nie zapadają się tak łatwo w sypkim piasku.

Na Saharze można znaleźć róże pustyni, piękne minerały kalcytu i gipsu przybierające kształt rozwiniętego kwiatu o wielu płatkach.

Warto też pamiętać o tym, że Sahara nie zawsze była pustynią. Przez tysiąclecia klimat zmieniał się. Po zakończeniu ostatniej epoki lodowcowej (ok. 10 tys. lat temu) nad Saharę powróciły deszcze, a krajobraz przypominał dzisiejszą sawannę. O tym jak wyglądała Sahara możemy się dowiedzieć m.in. z rysunków naskalnych, jakie zachowały się niektórych regionach tej pustyni (np. oaza Dahla w Egipcie i Tassili w Algierii). Przedstawiają one stada zwierząt (np. żyraf) i sceny z życia ludzi (polowania, postacie ludzkie w ceremonialnych strojach itp.). Pustynnienie Sahary zaczęło się ok. 3 tys. p.n.e.

2. Życie na pustyni

Tę część zajęć rozpoczynamy dyskusją na temat – **Czy na pustyni mogą żyć ludzie? Jakie trudności muszą pokonać?** Dzieci odpowiadają na te pytania po uprzednim obejrzeniu filmu o pustyni lub przeczytaniu powyższego tekstu (trzeba chronić oczy i usta przed piaskiem; zdobyć wodę i jedzenie; w dzień ochronić się przed upałem, a w nocy przed zimnem; schronienia muszą być lekkie i proste w konstrukcji, szybko i łatwo składające się na czas wędrówki; musi wystarczyć minimalna ilość rzeczy codziennego użytku). Następnie zapoznają się z tekstem i weryfikują swoje wyobrażenia.

Tekst

By przetrwać na pustyni, należy zapewnić sobie odpowiednią ilość wody i pożywienia. Niektóre ludy pustyni przemieszczają się bezustannie z miejsca na miejsce w poszukiwaniu pożywienia i źródeł wody. Nazywamy ich koczownikami lub nomadami. Na pustyni trudno znaleźć dzikie zwierzęta i upolować je. Dlatego większość koczowników hoduje własne stada kóz i wielbłądów, dzięki czemu mają łatwo dostępne mięso i mleko, które

przerabiają na sery. Ponadto zwierzęta te w poszukiwaniu jedzenia i wody instynktownie wybierają kierunek wędrówki, więc nomadowie po prostu podążają za swoimi stadami. Ludy koczownicze nie wędrują każdego dnia – przenoszą się tylko wtedy, kiedy potrzebują świeżych zapasów wody lub pastwisk dla zwierząt.

Dzisiaj wielu dawnych koczowników osiedliło się w oazach i dolinach rzek, wybudowali domy z gliniastego błota, które pozostają chłodne w dzień, a grzeją w nocy, kiedy jest zimno. Takie same właściwości mają namioty używane przez nomadów na pustyni, oprócz tego muszą być lekkie i łatwe do rozstawienia. Wykonuje się je ze skór zwierząt lub kawałków tkanin rozkładanych na drewnianej konstrukcji z gałęzi, patyków lub specjalnych drewnianych podpórek.

Niektórzy ludzie mają inne powody, by wędrować po afrykańskich pustyniach. Jest to chęć odnalezienia pustynnych skarbów i sprzedania ich w innym miejscu. Prawdziwym skarbem jest też sól. Od wieków przewożą ją karawany handlarzy, którzy cenny towar pakują w juki, zawieszają na wielbłądach i wędrują z nim od oazy do oazy, od miasta do miasta.

Jak radzą sobie Tuaregowie na pustyni?

Dopasuj elementy układanki do określeń w ramkach. Uzasadnij swój wybór. Ułóż całą ilustrację i odpowiednio rozmieść napisy.

Napisy	Fragmenty ilustracji
pustynni wędrowcy	karawana
„ludzie zakrywający twarz”	głowa Tuarega w turbanie z zakrytą twarzą
„rycerze pustyni”	miecz i noże przy boku Tuarega
„błękitni ludzie”	część tułowia w niebieskim ubraniu, lekko błękitny kolor na odstąniętej ręce
pasterze wielbłądów	stado wielbłądów przy postaci

	Tuarega
„ludzie pustyni“	bose stopy Tuarega na piasku pustyni

Tekst o Tuaregach

Tuaregowie to koczowniczy lud pasterski żyjący na Saharze. Nazwa tego ludu oznacza tyle, co ludzie zastaniający twarz. Twarze mężczyzn są bowiem niemal całkowicie zastonięte przez duże turbany. Chronią w ten sposób usta przed piaskiem, a, zgodnie ze swoimi wierzeniami, również przed wtargnięciem demonów. Tuaregowie mają jasną cerę i proste, czarne włosy, noszą najczęściej błękitne stroje. Noszą skórzane sandały. Tuaregowie to rycerze i wojownicy, którzy nade wszystko ukochali wolność. Są rycerscy wobec kobiet. Ich codzienne życie wtopione jest w rytm przyrody. Wędrują w poszukiwaniu mitycznej, utraconej, rajskiej oazy Waw, bo woda jest dla nich cenniejsza niż złoto. Tuaregowie przestrzegają niepisanego kodeksu życia na pustyni, według którego karawanie nie wolno zostać w jednym miejscu dłużej niż 40 dni i wierzą, że kiedy kładąc się spać ułożą dookoła siebie miecze i noże, to odpędzą złe duchy.

Wędrują ze stadami kóz, owiec i wielbłądów, nie znają pośpiechu, nie mierzą czasu, zmagają się tylko z siłami natury, znoszą ponad 50° upały w dzień i mróz w nocy, uważają by nie zgubić się podczas burzy piaskowej i nie dać się zasypać przez piasek, muszą przetrwać bez wody i w bezmiarze jednakowych, piaszczystych wydm odnaleźć drogę do oazy.

Zadanie

W powyższym tekście wyszukaj i podkreśl fragmenty, które odnoszą się do podanych wcześniej w ramach wyrażeń. Jak myślisz, dlaczego Tuaregowie wybrali tak mało przyjazne miejsce do życia?

W codziennym życiu Tuaregów jest również miejsce na małe przyjemności...

Pokazujemy rysunek Tuareżki siedzącej przed namiotem i przygotowującej herbatę.

Czy wiecie, że mimo kilkudziesięciostopniowych upałów Tuaregowie piją gorącą, bardzo słodką herbatę? Przygotowują ją na malutkim piecyku na węgiel drzewny, parzą w imbryczku i rozlewają do maleńkich szklaneczek z grubego szkła. Piją ten napój, siedząc na matach w namiocie, który ma tak niski dach, że aby dostać się do środka trzeba się niemalże wczotgać. Do mycia naczyń używają minimalnej ilości wody.

3. Podsumowanie

Proponujemy dzieciom zrobienie namiotu z koczków na środku sali, a my przyrządzamy mocno posłodzoną herbatę (np. zieloną, bo taką najczęściej piją Tuaregowie) i podajemy dzieciom w maleńkich szklaneczkach. Pijemy herbatę siedząc razem w namiocie i wyobrażamy sobie, że dookoła mamy bezkresne piaski pustyni.

Rozpoczynamy dyskusję, porównując nasze codzienne życie do życia Tuaregów: *Wyobraźcie sobie, że kiedy uchylimy koc zamiast znanego widoku za oknem – placu zabaw i sklepu – widzicie piaszczyste wydmy. Co będziecie robić? W co będziecie się bawić w namiocie, w którym nie ma komputera, telewizora i telefonu komórkowego? Pamiętajcie, że możecie mieć tylko tyle rzeczy, ile zmieści się w bagażu na grzbiecie wielbłąda? Jak wam się wydaje, czy Tuaregowie mogą być szczęśliwi nie mając domu, a w nim własnego pokoju z ulubionymi sprzętami i zabawkami? Jakie mają przyjemności? W co mogą się bawić?*